

4708

Das
1
71
Ghag

www.kotab.ir
www.kotab.ir
www.kotab.ir

شهیدی پاک، محمد رضا

سرشناسه:

مدخل تاریخ غرب اسلامی / محمد رضا شهیدی پاک.

عنوان و نام پدیدآور:

قم، سرای کتاب، ۱۳۹۸

مشخصات نشر:

ص ۶۰۱

مشخصات ظاهری:

۹۷۸-۶۲۲-۶۵۶۷-۸۸-۶

شابک:

فیپا

وضعیت فهرست نویسی

تاریخ، تاریخ جهان

موضوع:

تاریخ اسلام، افریقہ

موضوع:

حفصیان، تونس

موضوع:

دولت، تاریخ سیاسی، تاریخ اجتماعی

موضوع:

BP ۱ / ۵ م ۱۳۷۷ ص ۳۷

رده بندی کنگره:

۲۹۷/۹۵۳۴

رده بندی دیویی:

۱۳۴۳۵۱

شماره کتابشناسی ملی:

النشرات سرای کتاب

تلفن: ۰۹۱۰۷۷۱۷۱۷

شناسنامه:

عنوان کتاب: مدخل تاریخ غرب اسلامی

مؤلف: محمد رضا شهیدی پاک

ناشر: سرای کتاب

تیراژ: ۵۰۰ جلد

نوبت چاپ: چاپ اول / ۱۳۹۸

قیمت: ۸۰۰۰۰ تومان

همه حقوق مادی و معنوی برای مؤلف محفوظ است

مدخل تاریخ غرب اسلامی

دکتر محمد رضا شهیدی پاک

دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکز

گروه تاریخ،

فهرست مطالب

مقدمه.....	۸
بخش اول : کلیات: تاریخ‌نگاری، مخزن و کتابخانه در غرب اسلامی.....	۱۱
بخش دوم : ویژگی‌های تاریخ‌نگاری شرق اسلامی با غرب اسلامی.....	۱۳
بخش سوم : سیره‌نگاری پیامبر در غرب اسلامی.....	۲۳
بخش چهارم :: تاریخ‌نگاری نسب در غرب اسلامی.....	۳۸
بخش پنجم : تراجم‌نگاری در غرب اسلامی.....	۴۵
بخش ششم: تاریخ‌نگاری‌های شهرها، تأسیس و توسعه تاریخ‌نگاری محلی در غرب اسلامی.....	۸۸
بخش هفتم : منابع تاریخ عمومی غرب اسلامی.....	۹۴
بخش هشتم: تاریخ‌نگاری رجه‌های مغربی و اندلس.....	۱۴۰
بخش نهم: منابع تاریخ‌نگاری غرب اسلامی و خاورشناسان.....	۱۷۴
بخش دهم : منابع تاریخ‌نگاری غرب اسلامی در میراث جغرافیایی.....	۲۱۶
بخش یازدهم: سهم تشیع در تاریخ‌نگاری غرب اسلامی - اختفای تشیع در اندلس و جلوگیری از گسترش آن.....	۲۹۷
بخش دوازدهم: میراث تاریخ‌نگاری دولتی در غرب اسلامی.....	۳۳۶
بخش سیزدهم: منابع تاریخ‌نگاری تمدن اسلامی در غرب اسلامی.....	۴۴۶
بخش چهاردهم: سهم ایران در منابع تاریخ‌نگاری و میراث مکتوب غرب اسلامی.....	۴۹۵
مآخذ؛ منابع و مصادره.....	۵۰۲

پیشگفتار

غرب اسلامی منطقه ای ژئوپلیتیکی خاص در جهان اسلام است که ظهور دوره ای کالبدی، کلاسیک و پرشکوه از تاریخ و فرهنگ و تمدن اسلامی بوسیله چندین دولت متناسب با وضعیت این منطقه و در رقابت با شرق اسلامی را تجربه کرد. حجم انبوهی از آثار کلاسیک دانش و معارف، دانشمندان و جوامع و مکاتب و مدارس و مجامع علمی در غرب اسلامی شکل گرفت و انبوه کتاب ها و نسخ به جا مانده از آن ها در کتاب خانه ها و مخازن تونس، مراکش، اسپانیا، الجزایر، آثاری است که از فعالیت هشتصد ساله ملل اسلامی در منطقه یاد شده حکایت می کند، این آثار و حجم انبوه اشیا مادی غیر منقول نشان می دهد حضور ملل اسلامی در آن جا رویا نبوده است و بخش عظیمی از تاریخ منطقه را همین ملل نوشتند. حجم تولیدات و تظاهر و تجلی وجوه مختلف ملل اسلامی به حدی است که تاکنون چندین دایره المعارف کوچک و بزرگ مخصوص مغرب و افریقیه (ملل معلمه المغرب) و مانند موسوعه الاندلسیه نوشته شده است. پژوهش حاضر ارکان چهارچوب موضوعات اصلی غرب اسلامی است که به شیوه مدخل نگاری ویر مبنای استمرار تحقیقات بیشتر مولف، تحریر شده است. مدخل نگاری یکی از شیوه های تاریخ نگاری در موضوعاتی با دامنه زمانی و مکانی بسیار بلند و با گستره وسیعی از موضوعات مختلف است. این شیوه از تاریخ نگاری برای نظم و ترتیب و استفاده مناسب از داده ها است و به نوعی تحلیل و تبیین جدید مطالب است. این داده پردازی اطلاعات مربوط به تاریخ سه منطقه استراتژیک و تاریخی مغرب، آندلس و افریقیه است که در محدوده جغرافیایی تمدن اسلامی شکل گرفتند، و به روز رسانی مصادر تاریخ این سه منطقه است که هنوز زوایای سیاهی از تاریخ آن ها وجود دارد. انگیزه این کار پس از انجام پژوهش های متعدد نگارنده در مورد موضوعات غرب اسلامی از سال ۱۳۷۶ شکل گرفته است. عناوین مهمترین مقالات و مداخل و کتاب های مولف در این منطقه به ترتیبی است که می آید: مقالات تحولات فلسفی و کلامی در دوره دولت های امپراطوری مغربی آندلسی افریقیه ای مرابطین، زیریان، موحدین و خفصیان از ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۴ و مقاله تاریخ نگاری غرب اسلامی - مکتب تاریخ نگاری افریقیه - در ۱۳۷۸ و کتاب تاریخ تحلیلی آندلس و کتاب تاریخ تحلیلی مغرب (۱۳۸۹) و ترجمه و تحقیق کتاب المعجب فی تلخیص اخبار المغرب (۱۳۸۹) از عبد الواحد مراکشی کاتب مقرب امپراطوری

موحدین که نخستین تاریخنگاری شفاهی منطقه است. و کتاب تاریخ تشیع در اسپانیا، مغرب و افریقه و کتاب مطالعه تحلیلی فرهنگ و تمدن اسلامی در مغرب اندلس افریقه و مدخل ادریسیان در کتاب تاریخ تشیع دفتر همکاری حوزه و دانشگاه ۱۳۸۴ و مدخل های ویژه غرب اسلامی - بنی حمود، بنی حماد، شرفا، بلاد سبیه، حفصیان - در دانشنامه جهان اسلام از سال ۱۳۸۴ و مدخل این حاجب در جلد اول دانشنامه زبان و ادب فارسی فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ۱۳۸۴ و کتاب اهل بیت در متون اسلامی آندلس، مقالات سیره نگاری پیامبر در غرب اسلامی در کنفرانس بین المللی سیمای محمد در هنر در دانشگاه زاهدان و مقاله مکتب تعلیم و تربیت حفصیان، فرهنگ و تمدن اسلامی عهد ادریسیان، فرهنگ و تمدن اسلامی عهد دولت بنی الاحمر در غرناطه، فرهنگ و تمدن اسلامی عهد حفصیان، اهل بیت در آثار دانشمندان آندلس، نظریه ابن ابار در سقوط آندلس، جامعه شناسی تاریخی ابن خلدون، علل ناپایداری دول اسلامی در شمال آفریقا، نقش بنی حفص در توسعه آموزش و نهادهای آن در افریقه و نگارش تاریخ جهان بر اساس روابط ایران و پرتغال، نظریه ابن خلدون در مورد ارتباط مفهومی و مصداقی تمدن و فلسفه، نقش دولت - نهر طلطله در انتقال علوم و معارف اسلامی به اروپا، مقایسه شهر قرون وسطی بین شرق و غرب، شهر سازی تونس با کاربرد اجتهاد، تاریخ محلی چیست در نمونه تاریخ محلی سیسیل عهد کابیان، جنگ شناسی در نمونه جنگ های آندلسی، تاریخ تشکیلات اسلامی در دستگاه حکمرانی دولت های غرب اسلامی، ابن خلدون آموزش و توسعه شهر، تحولات حقوق و فقه اسلامی و مکتب فقهی و حقوقی دوره دولت حفصیان در افریقه و جنگ صلیبی هشتم، فرهنگ و تمدن اسلامی افریقه در دوران اقلبیان، نقش دین در شکل گیری و توسعه شهر در نمونه شهر سازی و شهر های اسلامی در اسپانیا دوره اسلامی - مطالعه جامعه شناختی تاریخی شهر اندلسی، سیره نگاری پیامبر در غرب اسلامی، ابن خلدون و مهدویت، مهدویت در غرب اسلامی، فلسفه سیاسی اسلام در قرون وسطی و آغاز دوره مدرن، ابن طفیل، ابن باجه، ابن رشد و ملاصدرا، فرهنگ و تمدن اسلامی در مغرب (دوره ادریسیان)، علل واقعی سقوط اندلس و نظریه ابن خلدون و کتاب های روابط خارجی دولت حفصیان: روابط حفصیان با پرتغال و اسپانیا، غرناطه، بنی زیان، با آراگون، دوره مدیترانه ای بر خوردهای اسلام و غرب: نخستین رویارونی ها بین اسلام و غرب در قرون وسطی، تاریخ هنر و شهر سازی دوره حفصیان در قرون وسطی علل سقوط و فروپاشی حکومت مسلمین در اندلس

اندلس از فتح تا ملوک الطوائف تاریخ اندلس در دوره ملوک الطوائف ، شهرهای آندلسی در قرون وسطی ، نقش بنی حفص در توسعه آموزش و نهاد های آن در قرون وسطی ، مکتب تعلیم و تربیت حفصیان ، کتاب دولت حفصیان ، کتاب تاریخ علوم در عهد حفصیان ، تاریخ تشکیلات حفصیان ، کتاب امام حسین در اسپانیا و در بین این تحقیقات حوزه پژوهشی دولت حفصیان از جهت گستردگی و میراث معارف اسلامی قابل توجه است . و مولف چندین اثر در مورد آن ها ارائه کرده است و بویژه پژوهش در مورد موضوعات مختلف در کتاب دولت حفصیان و در کتاب فرهنگ و تمدن اسلامی عهد حفصیان در افریقه است ، این پدیده تمدنی غرب اسلامی دارای شعاع گسترده نفوذ در مصر و مغرب و اندلس بود و اثری ایجاد کرد. پژوهش در مورد حفصیان در سال های ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۴ صورت گرفت که دارای حجم وسیعی از موضوعات غرب اسلامی است ، بسیاری از محققان خاورشناس از آن ها با عنوان دوره ای مستقل از تمدن اسلامی یاد کرده اند . حفصیان در همین سه منطقه یاد شده در طی چهارصدسال حکمرانی خود دوره ای مستقل از زندگی جوامع اسلامی است . انجام این پژوهش به شکل مقاله و کتاب باعث تجمع حجم بزرگی از داده ها در ذهن شد و منجر به درخواست و قرارداد برای انجام این موضوع در حوزه داده های غرب اسلامی در سال ۱۳۸۴ شد و بلبلی برگ گاهی فراهم آورد که آن را پر پر کردند و با تغییرات ظاهری انتقال نمودند و از آن در جاهای دیگر استفاده کردند . و فقط پس از چندین سال بخش کوچکی از آن با با عنوان معرفی و نقد مصادر و مآخذ غرب اسلامی منتشر شد اینک کتاب حاضر که پژوهش کامل مولف در بخش عمده ای از موضوعات تاریخ مغرب ، آندلس ، افریقه است با عنوان مدخل تاریخ غرب اسلامی تنظیم و تکمیل و تدوین و ارائه شده است .

مقدمه

تاریخ مجموعه‌ای از مدارک و مستندات موجود از رویدادهای گذشته است که بشر به وسیله تاریخ‌نگاری همواره در حال نزدیک شدن به واقعیت آنها است؛ تاریخ‌نگاری از فعالیت‌های ویژه نفس انسان است؛ این کار برای درک زمان و مکان و اشیا و ارتباط آنها با یکدیگر صورت می‌گیرد؛ با این وصف تاریخ‌نگاری نوعی از عملکرد نفس انسان در ارتباط با رویدادها است؛ نفس انسان در توجه به بیرون از خود، با رجوع به حوادث علاقه‌مندی خود را با «بازسازی گذشته» ارضا می‌کند و برای زمان حال خود و تعیین وضعیت سیاسی - فرهنگی آن زمینه‌سازی می‌کند، نفس در این راه از دهر و حاشله کمک می‌گیرد؛ فرهنگ و ایدئولوژی از نخستین آثار رویکرد نفس به تاریخ است، نمود بیرونی این ساختار عملی نفس انسان، آثار مکتوب تاریخ‌نگاری است. در این راستا مجموعه رویدادهایی که با ظهور اسلام در شرق و غرب جهان به وجود آمد. مواد لازم برای التفات نفس انسان را فراهم نمود. در این بین رویدادهای غرب جهان اسلام جایگاه ویژه دارد، زیرا پدیده انحطاط جوامع اسلامی، بیشتر در این منطقه خود را با سقوط بخش بزرگی از جهان اسلام نشان داده است سقوط اندلس باعث جلب توجه مورخان مسلمان شد؛ و پس از تجزیه قدرت در غرب اسلامی مجموعه سؤالاتی در میان محققان حاد شد که تاریخ‌نگاری درصدد پاسخ به آنها بوده است. حجم این رویدادها در غرب اسلامی به حدی بوده است که زمینه مناسبی برای مطالعه مفاهیم تاریخ و تاریخ‌نگاری است، و با مطالعه آنها می‌توان به چیرستی تاریخ و تاریخ‌نگاری و ارتباط آنها با یکدیگر پی برد، چنان که ابن خلدون با نگرش فلسفی به این فهم تاریخ نائل آمده است، او در متن تاریخ غرب اسلامی قرار داشت و از سازندگان آن بود نوع نگارش ابن خلدون به تاریخ و حرفه تاریخ‌نگاری او حاکی است که قوای ذهنی او در شرایط ویژه غرب اسلامی قرار گرفت و او برای نگارش تاریخ تحولات و بازسازی گذشته آماده شد؛ بنابراین تاریخ غرب اسلامی به وسیله مورخی مسلمان ارائه شد؛ که میراث ماندگار تاریخ‌نگاری در غرب اسلامی است.

پژوهش حاضر، بازاندیشی در میراث مکتوب در تاریخ‌نگاری غرب اسلامی است که پدیده نهصدساله در محدوده غرب اسلامی را حکایت کرده است؛ این بخش از دنیا دوره‌ای از تاریخ جهان را رقم زده است که همواره محتاج بازاندیشی است. این بازاندیشی همراه با تفسیر و تحلیل و گزینش است و از طریق آن به ایدئولوژی و فرهنگ حاکم بر جوامع غرب اسلامی آگاه شویم؛

این مجموعه بزرگ اطلاعات و دانش‌ها که برای محققان فراهم شده است زمینه ترسیم فرهنگ و سیاست آینده غرب اسلامی و تعریف ژئوپلیتیک فرهنگی آن را میسر ساخته است و به وسیله آن پژوهش‌های کاربردی نوینی قابل ارائه است. تاریخ‌نگاری و توجه ویژه به تاریخ از پدیده‌های تاریخ تمدن اسلامی است، این رویداد در اوج تکامل تمدن اسلامی به وقوع پیوسته است. انگیزه این تحقیق گسترده پس از انجام پژوهش دولت حفصیان در سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۴ در همین سه منطقه یاد شده است که تجمع حجم بزرگی از داده‌ها در ذهن شد و منجر به درخواست و قرار داد برای انجام این موضوع با عنوان معرفی و نقد مصادر و مآخذ غرب اسلامی شد اما پس از تحویل پروژه با موانعی مواجه شد و سرانجام پس از حدود دوازده سال با حذف و تلخیص اجباری پژوهش‌بخش از آن با عنوان نقد و بررسی مصادر و مآخذ و منابع تاریخ‌نگاری غرب اسلامی در یکی از پژوهش‌های کشور در ۱۳۹۸ منتشر شد اما سرنوشت مابقی پژوهش غارت و سرقت بوسیله چند مسئول پژوهشگاه بود. بخش جغرافی آن در کنفرانس نقد حسین مونس ۱۳۹۷ دانشگاه اصفهان در انتحالی آشکار بوده شد و شخصی که هیچ سابقه کار در حوزه غرب اسلامی ندارد، با اشتباهات فاحش که ناشی از عدم تسلط او بر موضوع بود، قرائت شد، بخش مربوط به سیره نگاری پیامبر در غرب اسلامی با همین عنوان بوسیله شخصی دیگر با همین عنوان قرائت شد. اکنون کل پژوهش با مداخل‌های آن در این اثر ارائه شده است.

هنگامی که جوامع اسلامی از دهه‌های نخستین قرن هفتم هجری به سوی انحطاط پیش رفتند، پدیده تاریخ‌نگاری در جهان اسلام به ویژه غرب اسلامی رشد کرد. مراحل آغازین این پدیده با مراحل سقوط جامعه اسلامی همراه شد و در قرن هشتم به اوج تکامل خود رسید. بنابراین، قرن هشتم هجری را قرن تاریخ‌نگاری اسلامی می‌توان نامید. مسلمانان بر اثر حوادث پیرامون خود، تاریخ جوامع اسلامی را ثبت کردند و مورخان مکتب تاریخ‌نگاری آفریقیه، بیش از دیگر بخش‌های جهان اسلام در معرض انعکاس مستقیم پدیده؛ رابطه سقوط جوامع و رشد تاریخ‌نگاری قرار گرفتند. منابع تاریخی قرن‌های هفتم تا دهم هجری، محصول یکی از آن است که خطوط کلی و چهره تمدن و فرهنگ و تاریخ اسلامی را ترسیم کرده است این تولیدات مایه آرامش، غرور، اعتماد و حافظه همیشگی جوامع اسلامی است؛ و همین میراث بود که ملت‌های اروپایی همسایه غرب اسلامی (آفریقیه و اندلس) را برانگیخت تا با گذر از این خطوط، تمدن نواروبایی را بنیاد نهند؛ اندیشه‌ورزی به تاریخ غرب اسلامی باعث تمدن در اروپا گردید و این یکی

از آثار پدیده تاریخ‌نگاری در غرب اسلامی است.

www.ketab.ir